

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Ефективна ЕКОНОМІКА

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

№ 1, 2014 [Назад](#) [Головна](#)

УДК 330.342.146

*Я. В. Щетинська,
к. е. н. доцент кафедри економіка підприємства, Донецький національний університет, м. Донецьк*

ОРГАНІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ФОРМИ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

*Y. V. Shchetinskaya,
Candidate of economic sciences, associate professor department of economics the enterprise, Donetsk national university, c. Donetsk*

ORGANIZATION OF SOCIAL ENTERPRISES AS A FORM OF SOCIAL ECONOMY

У статті досліджено організаційно-функціональну модель системи регулювання розвитку соціальної економіки, яка включає: формування законодавчої бази для забезпечення необхідних напрямів розвитку соціальної економіки; формування моніторингових систем з ідентифікації соціальних загальнонаціональних, трудових та індивідуальних соціальних ризиків; підтримка та координація створення соціальних підприємств і організація їх взаємодії; проведення заходів з ознайомлення населення з існуючими соціальними ризиками та засобами протидії їм на індивідуальному, національному та груповому рівнях на підставі засобів соціального маркетингу, реклами; формування та підтримка розвитку національних сучасних форм соціальної економіки на мікрорівні, соціально відповідального бізнесу та соціального підприємництва; формування інститутів взаємодії державної влади, бізнесу та соціальних підприємств з розвитку галузей соціальної інфраструктури, соціального захисту населення та ринку соціальних послуг.

The article examines the organizational and functional model of the system regulating the development of the social economy, which includes: the formation of the legislative base for the provision of the necessary directions for the development of social economy; formation of monitoring systems with the identification of social, labour and national individual social risks; support and coordination of the creation of social enterprises and the Organization of their interactions; events with familiar people with existing social risks and means of combating them at the individual, national and group levels on the basis of social marketing, advertising; the formation and development of national support for modern forms of social economy on a micro level, socially responsible business and social entrepreneurship; formation institutes interaction of Government, business and social enterprises on the development of industries of social infrastructure, social welfare and social services.

Ключові слова: соціальна економіка, соціальне підприємство, неприбуткова організація, соціальне підприємництво, кооператив, некомерційні організації, регіон, невідприємницькі організації.

Keywords: social economy, social enterprise, a non-profit organization, social entrepreneurship, cooperative, a non-profit organization, region, non-profit organization.

Постановка проблеми. Накопичений досвід трансформації економіки свідчить про складність, тривалість і високі соціальні витрати переходу до ринкової економіки. Більшість пострадянських країн із перехідною економікою за сімнадцятирічний період не тільки не перевершили, але й не досягли дореформених показників рівня життя. Незавершеність процесу соціально-економічних реформ та їх недостатня соціальна результативність зумовили підвищення інтересу до дослідження довгострокових чинників сталого соціально орієнтованого економічного зростання. Це відповідає загальносвітовим тенденціям, що підтверджують неможливість переходу до сталих темпів економічного розвитку без створення основ для такого ж сталого соціального розвитку. Крім того, останні двадцять років у більшості розвинутих країн світу якість життя людини почала посідати пріоритетне місце як об'єкт у державному регулюванні та політиці. Заходи щодо розвитку людини та якості її життя реалізуються відповідно до концепції людського розвитку та цілей розвитку тисячоліття ООН [1-3]. Це можливо тільки в умовах соціалізації економічних суспільних процесів, відносин і розбудови соціальної економіки та громадянського суспільства, що регламентується Конституцією України [4] та потребує пріоритету її розвитку в напрямі євроінтеграції.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розгляду різних аспектів соціальної економіки посвячено роботи багатьох вітчизняних і зарубіжних учених-економістів. Проблеми соціального розвитку, процеси соціалізації економіки досліджують українські вчені: Н. Гринчук, В. Єременко, Ю. Зайцев, С. Калініна, І. Кириленко, В. Куценко, Е. Лібанова, Н. Лук'яненко, О. Лях, П. Макаренко, О. Мартякова, А. Мельник, В. Новіков, І. Савченко, Ю. Саєнко, Л. Шаульська, В. Ягодка та російські автори: В. Антропов, А. Бутенко, А. Волков, А. Горкін, Г. Карелова, Е. Катульський, Л. Мельник, В. Осипов, Т. Юр'єва.

Теоретичні аспекти соціалізації економіки розглянуто в роботах Р. Арона, Д. Белла, Ж. Б'юнкенена, Л. Вальраса, Ш. Гайда, Т. Ганслі, Ф. Енгельса, Л. Ерхарда, Г. Зальтмана, Ф. Котлера, С. Ліндерберга, Х. Ламперта, А. Маслоу, К. Маркса, Ж. Мілла, А. Мюллер-Армака, В. Ойкена, В. Оуена, П.Ж. Прудона, Ф. Розетто, О. Рюстова, Б. Саньяна, А. Сен-Сімона, А. Сміта, Ш. Фур'є, Д. Хопкінса, Л. Штайна, Й. Шумпетера. Разом з тим, незважаючи на значну кількість досліджень у цій сфері, ряд питань, пов'язаних із регулюванням і формуванням соціальної політики з урахуванням моделей та організаційних форм соціальної економіки, адекватних умовам існуючого стану та сучасному етапу розвитку соціальної економіки в Україні, залишаються недостатньо розробленими.

Виділення невирішеної проблеми. Соціальне підприємництво спрямоване на: поліпшення умов життя людей у регіонах за допомогою виробництва необхідних товарів і послуг; надання послуг у таких сферах, як охорона здоров'я, працевлаштування, освіта, захист довкілля, забезпечення житлом тощо; обслуговування і соціальну адаптацію незахищених груп населення» [3].

Е. Рудик характеризує соціальне підприємство за такими критеріями [7]:

- головною метою є не прибуток від своєї господарської діяльності, а задоволення економічних і соціальних потреб робітників та потреб громадян;
- підприємство не розподіляє одержаний прибуток між власниками його майна – державою, регіоном, містом, громадянами та їх об'єднаннями. Такий прибуток використовується виключно для реалізації соціальних та інших суспільних цілей;
- участь працівників в управлінні таким підприємством перш за все на основі трудових прав (прав працівників як учасників процесу виробництва матеріальних благ і послуг);

- володіння широкою автономією в управлінні (у першу чергу, коли це стосується державних і муніципальних підприємств);

- суспільний контроль, перш за все за його цільовим використанням державних та інших коштів, виділених підприємству в рамках різного роду економічних і соціальних програм і замовлень.

Соціальне підприємство – компонент соціальної економіки, створений виключно для реалізації соціальних цілей, визначених статутом, що здійснює комерційну або некомерційну діяльність з виробництва товарів (робіт, послуг), та направляє весь або частину прибутку на збалансований соціальний розвиток відповідної соціальної громади [1].

В українському законодавстві немає обмежень з приводу створення соціальних підприємств, але в той же час відсутня регламентація соціальних підприємств. Таким чином, НКО у своїй комерційній діяльності керуються тими ж законами, якими керується звичайні підприємства [1].

Мета дослідження є організація та розвиток соціальних підприємств в Україні як форми реалізації соціальної економіки.

Результати дослідження. Розглянемо напрями діяльності функціонуючих соціальних підприємств. Наприклад, «Соціальне підприємство побутового обслуговування населення» – це акредитоване підприємство будь-якої організаційно-правової форми, яке надає соціально значимі види послуг із наданням знижок пільговим категоріям громадян. Слід зауважити, що такий вид підприємства адаптований під економіку конкретної держави (в даному випадку це Росія, м. Москва), воно одержує прибуток від обслуговування населення і пільги від держави – оплата 50% за орендоване приміщення, щодо оплати послуг з водо-, тепlopостачання тощо за обслуговування малозабезпечених верств суспільства.

Соціальні підприємства харчування (Росія, м. Красноярськ) – «це акредитоване підприємство будь-якої організаційно-правової форми, яке забезпечує цінову доступність послуг харчування і може спеціалізуватися як з обслуговування певного контингенту споживачів, так і щодо асортименту страв, що реалізуються, у тому числі комплексних обідів». Послуга громадського харчування має соціальну адресність, тобто надається певному контингенту споживачів (малозабезпечені громадяни, інваліди, учасники ВВВ тощо) [8]. Розвиток системи формування соціальних підприємств наведено в табл. 1.

Таблиця 1.
Кількість суб'єктів ЄДРПОУ за організаційно-правовим господарюванням в Україні

	1997	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Підприємства об'єднаних громадян (релігійні організації, профспілки)	-	2355	3098	3676	4051	4247	4369	4510
Кредитна спілка	-	-	-	-	-	435	737	938
Громадська організація	11360	29083	33045	36593	40253	43152	46682	50706
Релігійна організація	3521	12167	13660	15099	16491	17639	18617	19706
Профспілка, об'єднання профспілок	1059	10965	12415	13157	13507	14192	15639	17360
Благодійна організація	-	4525	5776	6968	8143	8928	9590	10319

Соціальне підприємство "Багата хатина" (м. Сімферополь) (виробництво і монтування склопакетів), на якому навчають, а потім надають робочі місця тим, хто пройшов курс реабілітації від алкоголізму і наркоманії.

ТОВ "Айболіт" (м. Сімферополь) – соціальне підприємство для тих, хто звільнився з місць позбавлення волі, «допомагає не формувати споживача і нахлібника, а виховувати відповідальну, працездатну і самостійну особу» [5].

Товариство взаємодопомоги "Оселя" (м. Львів). Соціальне підприємство, де живуть бездомні та займаються ремонтом і реставрацією меблів, чим заробляють собі на життя [6].

Дана діяльність допомагає поліпшити криміногенну обстановку в державі, адже часто соціально незатребуваних людей (колишніх ув'язнених, наркоманів, людей, які через різні причини залишилися без коштів для існування) штовхає на злочин безвихідність. Такій людині важко влаштуватися на роботу, працевлаштувати не прагнуть залучати таких працівників.

Соціальні підприємства сприяють послідовному і стійкому поліпшенню рівня споживання, забезпеченню доступу незахищених верств населення до якісних соціальних послуг, проведенню реформування найбільш важливих секторів соціальної сфери.

Для розвитку системи соціальної економіки необхідно розвивати законодавчу базу держави. Перетворення, які відбуваються у сучасній Україні, засновані на її правовій системі. Адекватно цілям реформ, які проводяться чи які необхідні в майбутньому, мають змінюватися і цілі правового регулювання.

Таким чином, проблема вдосконалення правових заходів стає актуальною і практично значимою. Без її розв'язання неможливо буде оптимізувати механізм правового регулювання, налагодити державну правову систему в соціально-економічній сфері.

У вирішенні соціально-економічних проблем з урахуванням регіональної специфіки та особливостей у створенні соціальних підприємств в країні та регіонах особливого значення набуває правова діяльність регіональних органів влади.

Найважливішим законодавчим документом України, який регулює господарську діяльність, є Господарський кодекс України [10].

Цей кодекс визначає правові основи господарювання в Україні та регулює господарські відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами й іншими учасниками відносин у сфері господарювання.

Ще одним законом, який регламентує діяльність некомерційних організацій, є Закон України «Про кооперацію» [11].

Згідно з даним законом метою кооперації є задоволення економічних, соціальних та інших потреб членів кооперативних організацій на основі поєднання їх особистих та колективних інтересів, розподілу між ними ризиків, витрат і доходів, розвитку їх самоорганізації, самоврядування та самоконтролю.

Основними завданнями кооперативу є: підвищення життєвого рівня членів кооперативів, захист їх майнових інтересів і соціальних прав; створення системи економічної та соціальної самопомоги населення та суб'єктів господарювання; залучення у виробництво товарів, робіт, послуг, додаткових трудових ресурсів, підвищення трудової та соціальної активності населення; створення і розвитку інфраструктури, необхідної для здійснення господарської та іншої діяльності кооперативів з метою зростання матеріального добробуту їх членів та задоволення потреб у товарах та послугах; сприяння сталому розвитку та становленню засад демократичного розвитку суспільства.

Наступним кроком проаналізуємо законодавчу базу стосовно визначення терміна «неприбуткові організації». Чіткого визначення даного поняття в чинному законодавстві не існує. Цей термін запропоновано в Законі про податок на прибуток, який визначає певне коло підприємств, які мають право на пільгове оподаткування. У спеціальних законах, які регулюють діяльність неприбуткових підприємств, зазначено, що метою здійснення їх діяльності не є прибуток.

У господарському законодавстві використовується поняття «некомерційні організації». Це самостійна систематична господарська діяльність, спрямована на досягнення економічних, соціальних та інших результатів без мети одержання прибутку [9].

У цивільному законодавстві використовується поняття «непідприємницькі товариства». Згідно із ст. 85 Цивільного кодексу України непідприємницькі товариства – це товариства, які не мають на меті одержання прибутку для подальшого його розподілу між учасниками.

Тому відповідно до проведеного аналізу встановлено, що «неприбуткові підприємства» – це непідприємницькі товариства, які займаються некомерційним господарюванням та діяльність яких змінюється без мети одержання прибутку. Хоча в законодавстві необхідно більш чітко визначити це поняття.

Таким чином, законодавча база України має дуже багато недопрацьовань для того, щоб створити соціальну економіку, яка є дуже необхідною для багатьох районів країни. Тому це питання потребує подальшого розвитку. Також чинна законодавча база України не передбачає функціонування соціальних підприємств і їх

підтримку; прерогатива в наданні соціальних послуг є діяльністю державних органів і структур, а також громадських організацій. Останні, зважаючи на негативні тенденції, які склалися, щодо їх фінансування (зниження державного фінансування і зниження добродійних відрахувань), знаходяться в невідповідному стані.

Щодо добродійних соціальних організацій, то в більшості випадків має місце низька інформованість суспільства про цільові види діяльності даного типу організації. У табл. 2 наведено види цільових організацій, здатних вирішувати соціальні проблеми суспільства.

Таблиця 2.
Організації, здатні вирішувати соціальні проблеми

Соціальна організація	Засоби фінансування	Основні перешкоди до здійснення ефективної діяльності
Державні структури	Відрахування з бюджету	Зниження фінансування з бюджету
Громадські організації	Пожертвування, добродійні відрахування	Зниження пожертвувань і відрахувань на добродійність
Підприємства	Доходи від комерційної діяльності	Відсутність сприятливих умов функціонування

Соціальне підприємство характеризується соціальною метою свого функціонування, що визначається соціальними показниками, досягнення яких має обов'язковий характер і обумовлюється ступенем досягнення поставлених цілей.

Мета соціальних підприємств – забезпечення соціальної справедливості, набуття найбільш соціально незахищеними верствами суспільства соціального оптимізму і благополуччя, забезпечення соціальних гарантій громадян. На практиці ефективність функціонування соціальних підприємств може бути оцінена з точки зору соціальних і економічних показників.

Для створення законодавчої бази, податкової політики, важелів підтримки соціальних підприємств як з боку держави, так і з боку бізнесу необхідно:

- класифікувати соціальні послуги, які можуть надавати соціальні підприємства;
- класифікувати населення на групи за рівнем соціальної захищеності та рівнем і обсягом потреб у соціальних послугах;
- забезпечення прав і свобод громадян, людського розвитку, можливості самореалізації особи;
- мотивація і стимулювання до соціальної та інноваційної активності людей, їх трудової і підприємницької діяльності, удосконалення соціально-трудових відносин.

Для вирішення соціально-економічних проблем суспільства необхідно розробити системний механізм взаємодії суб'єктів соціальної сфери (держави, некомерційних організацій, соціальних підприємств і виробничих підприємств, консалтингових фірм і засобів масової інформації) і сформулювати дієздатний механізм функціонування ринку соціальних послуг.

Для вирішення соціально-економічних проблем шляхом створення соціальних підприємств необхідно:

- створення законодавчих актів, зорієнтованих на підтримку, регулювання, контроль діяльності соціальних підприємств;
- пільгове оподаткування діяльності соціальних підприємств;
- створення державної структури, що представляє інтереси розвитку соціальних підприємств;
- надання державних замовлень, пільгових кредитів, субсидій;
- підтримка державою науково-дослідних робіт у сфері соціального підприємництва;
- сприяти підтримці соціальних підприємств або їх організації ефективно функціонуючими бізнес-структурами;
- створення або підтримка консалтингових організацій з формування і розвитку соціальних підприємств;
- забезпечення кваліфікованими фахівцями у сфері соціального підприємництва шляхом навчання і випуску фахівців даного профілю державними вищими навчальними закладами;

- забезпечення доступу до підвищення кваліфікації, поліпшення ділових якостей і управлінських навичок шляхом формування бюджетних місць у навчальних установах щодо підвищення кваліфікації у сфері соціального підприємства.

Висновки та пропозиції.

Позитивні результати створення соціальних підприємств полягають у такому:

- підвищення рівня якості життя;
- розвиток економіки і суспільства;
- зниження навантаження на державний бюджет;
- підвищення рейтингу країни в міжнародному суспільстві.

Також необхідно підкреслити психологічний аспект функціонування соціальних підприємств: у них незахищені прошарки суспільства знаходять підтримку, спосіб самореалізації, можливість самозабезпечення, тут немає бюрократизму як у державних структурах і установах.

Соціальні підприємства є чинниками соціальних інновацій та перетворень. Ці перетворення мають бути засновані на зміні цінностей та моделей соціально-економічної поведінки та становленні нової інституційної системи, яка має бути побудована на принципах соціальної справедливості, адже діяльність соціальних підприємств може активізувати соціальну корупцію під прикриттям вирішення соціальних проблем населення. Соціальні підприємства являють собою соціально значимі об'єкти господарювання, тому держава має забезпечувати не лише підтримку їх розвитку, але і контроль за виконанням соціальної місії та досягнення соціальних цілей діяльності. У разі невиконання цілей діяльності соціальних підприємств або використання для прикриття досягнення будь-яких інших цілей, мають бути розроблені механізми протидії як адміністративного, так і правового характеру. Цей механізм має строго регламентуватися чинним законодавством. При тісній співпраці державних структур, науки, бізнес-структур, громадських організацій розшириться можливість вирішувати більш ефективно існуючі соціально-економічні проблеми суспільства. Розвиток соціальних підприємств створює масив і базу для формування соціальної економіки – соціальної держави, що відобразиться на соціальному настрої людей, оздоровить економіку і підвищить імідж держави на міжнародному рівні.

У рамках системи взаємодії влади, бізнесу та суспільства у вирішенні соціальних проблем населення, соціалізації та розвитку соціального підприємництва суб'єкти державної влади мають виконувати такі заходи:

- дослідження становища ринку соціальних послуг регіону, що включає:
 - аналіз провайдерів соціальних послуг;
- структуру потреб вразливих пріоритетних верств населення;
- структуру та форму реалізації соціальних потреб, що пропонуються державними органами;
- збір інформації про існуючі соціальні підприємства в регіоні;
- розповсюдження інформації про соціальні підприємства та їх соціальні послуги – Інтернет-портали, періодичні та спеціальні видання;
- дослідження різних моделей надання соціальних послуг;
- дослідження проблем в інституційній сфері ринку соціальних послуг;
- дослідження оцінок населення відносно участі влади у вирішенні проблем пріоритетних напрямів на ринку соціальних послуг регіону;
- участь у соціальному плануванні розділів регіональних програм соціального розвитку;
- проведення роботи щодо залучення волонтерів та їх організацій до розробки та підтримки послуг, що забезпечують розвиток осіб та їх груп і сприяють їх пристосуванню до соціального середовища.

Така взаємодія держави, населення, бізнес-структур і соціальних організацій сприятиме вирішенню соціальних проблем, забезпеченню соціальних потреб і розвитку соціальної економіки.

Діяльність соціальних підприємств спрямована на вирішення соціальних проблем зовнішнього споживача – слабо соціально захищених верств суспільства. Разом з тим діяльність підприємств для вирішення соціальних проблем внутрішнього споживача "підприємства самопомогли громадян" надає можливість самореалізації, самофінансування, реалізації права на працю, психологічної підтримки соціально незахищених верств суспільства.

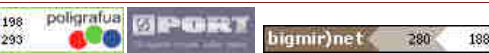
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ:

1. Україна. Цілі розвитку тисячоліття: Проект економічного та соціального розвитку — ESDP(ПРООН) / Програма розвитку ООН в Україні, Міністерство економіки та з питань економічної інтеграції України. [Електронний ресурс]. — К.,2003. — 25с. — Режим доступу: <http://hdr.undp.org>.
2. Человеческий потенциал: из доклада о развитии человека за 1995 год программа развития ООН // Общество и экономика. — 1996. — №5. — С. 133–171.
3. Декларация Тысячелетия Организации Объединенных Наций [Электронный ресурс]: утв. резолюцией 55/2 Генеральной Ассамблеи от 8 сентября 2000 года. — Режим доступа: <http://www.un.org/Russian/document/declarat/summitdecl.html>.
4. Конституція України: Закон України. Прийнятий на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року №254к/96. // Відомості Верховної Ради України. —1996. — №30. — Ст. 141.
5. Винслав Ю. Социальная переориентация экономических преобразований: макро- и мезоуровневый аспекты / Ю. Винслав // Российский экономический журнал. — 2003.— №10. — С. 3–13.
6. Ганслі Т. Соціальна політика та соціальне забезпечення за ринкової економіки / Т. Ганслі: пер. з англ. О. Перепада. — К.: Основи, 1996. — 236 с.
7. Бутенко А.П. Общая концепция истории и современность / А.П. Бутенко // Социально-политический журнал. — 1998. — № 2. — С. 18-41.
8. Корпоративна соціальна відповідальність. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: interpipe.biz/ru/comp — офіційний сайт корпорації "Інтерпайп".
9. Экономическая энциклопедия. — М.: Ин-т экономики РАН,1999. — 690 с.
10. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. №436 // Офіційний вісник України. — 2003. — №11. — Ст. 462.
11. Закон України "Про кооперацію" від 10 липня 2003 р. №1087 // відомості Верховної Ради України. — 2004. — №5. — Ст. 35.

References:

1. Ukraina. Cili rozvitku tisyacholittya: Proekt ekonomichnogo ta socialnogo rozvitku - ESDP(ПРООН) (2003) [UNDP in Ukraine, the Ministry of the economy and on economic integration.] [Online], vol . 25, available at: <http://hdr.undp.org>.
2. Chelovecheskiy potencial: iz doklada o razvitii cheloveka za 1995 god programma razvitiya UNDP(1996) [Society and the economy], vol.5, pp.133-171.
3. Declaraciya Tisyacheletiya Organizaciya Obedinenih Natsiy (2000) [Online], available at: <http://www.un.org/Russian/document/declarat/summitdecl.html>.
4. The Verkhovna Rada of Ukraine (1996), The Law of Ukraine " The Constitution Of Ukraine", [Vidomosti Verkhovnoy Radi Ukraini], vol.13, art.141.
5. Vinslav U. "Socialnaya pereorientaciya ekonomicheskikh preobrazovaniy: macro – i mezourovneviy aspekti" (2003)[Russian economic periodical],vol.10, pp.3-13.
6. Gansli T. "Socialna politika ta socialne zabespechennya za rinkovoi ekonomiki" (1996) [Osnovy], Kiev, pp.236.
7. Butenko A.P." Obshaya koncepciya istorii i sovremennost'" (1998) [Social'no-politicheskij magazine], vol.2, pp.18-41.
8. Korporativna socialna vidpovidalnist' [Online] available at: interpipe.biz/ru/comp
9. Ekonomichna enciklopediya (1999) [Institute of Economics RAN], Mosckov, pp.690.
10. Gospodarskij Kodeks Ukraini (2003) [Ofitsijnyj visnyk Ukrainy], vol.11, art.462
11. The Law of Ukraine "about cooperation"(2004) [Vidomosti Verkhovnoy Radi Ukraini], vol.5, art.35.

Стаття надійшла до редакції 13.01.2014 р.

ТОВ "ДКС Центр"